

content of individual law enforcement agencies (SBU NEA Ukraine DFS) to take steps to search for the suspect (accused) and singled out the factors that influence the effectiveness of investigative work.

The list was direct action content and activities aimed to establish the location of persons declared wanted. It was determined features background information and search operations provide investigative process. The algorithm of actions of operational units to implement orders of the investigator wanted suspect on the basis of the Law of Ukraine "On operative-search activity." It singled out the peculiarities of the investigation of the accused, who operative law enforcement agencies on behalf of the court (prosecutor).

In the article the empowerment of operational units law enforcement agencies in the selection of areas and content search operations measures in the criminal proceedings. These measures will remove barriers to self-employment operational units to search for people who are hiding, create conditions for proper organization of interaction of individual units of law enforcement and information exchange between the investigative and operational units.

Key words: *investigative work of the investigator, wanted suspect, information and help ensure people search, providing operational detective searching for people providing forensic investigation persons.*

УДК 343.98

Д. А. Патрелюк

## ПРОТИДІЯ КРИМІНАЛЬНОМУ ПЕРЕСЛІДУВАННЮ В СТРУКТУРІ ЗЛОЧИННОГО МЕХАНІЗМУ

Статтю присвячено дослідженню місця й ролі протидії кримінальному переслідуванню в структурі злочинного механізму. Обґрунтовано доцільність розгляду означених явищ через призму відносин, які їх наповнюють. Доведено, що злочинний механізм складається з основної (відносини з підготовки та вчинення кримінального правопорушення) та додаткової (відносини докримінальної та посткримінальної протидії) частин. Остання слугує для створення перешкод та бар'єрів кримінальному переслідуванню для захисту основної частини від викриття.

Ключові слова: *протидія кримінальному переслідуванню, злочинний механізм, докримінальна протидія, посткримінальна протидія, відносини з протидії кримінальному переслідуванню.*

**Постановка проблеми.** Зміни в зовнішньополітичному векторі України зумовили політичну нестабільність, соціальні та економічні перетворення в державі. Названі явища надали поштовх якісним змінам у структурі сучасної злочинності. Як свідчить практика, кількість кримінальних проваджень, досудове розслідування по яким здійснюється в умовах протидії кримінальному переслідуванню, постійно збільшується. Указана тенденція є загальною як для злочинів, учинюваних організованими злочинними групами, так і для скоєних некваліфікованими злочинцями. Законна, формально законна, а іноді й зовсім незаконна протидія поступово стає невід'ємною складовою вітчизняного кримінального процесу.

Незважаючи на широке розповсюдження фактів протидії кримінальному переслідуванню, у співробітників правоохоронних органів усе ще виникають певні труднощі з їх подоланням. У зв'язку з цим, сучасні наукові дослідження, окрім питань документування протиправної діяльності злочинців, обов'язково повинні містити й розробку проблемних питань відносин з протидії кримінальному переслідуванню, визначення найбільш оптимальних та ефективних шляхів її подолання для проведення повного й об'єктивного досудового розслідування, відновлення порушених прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, відшкодування завданої їм шкоди.

З огляду на це, актуальним та необхідним є дослідження місця та ролі протидії кримінальному переслідуванню в структурі злочинного механізму.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Теоретичну основу статті склали праці таких науковців, як О. В. Александренко, Р. С. Белкін, М. Г. Бушинська, С. Ю. Журавльов, С. М. Зав'ялов, Г. Г. Зуйков, В. Є. Емінов, В. М. Карагодін, В. І. Куликов, О. Ф. Лубін, В. С. Овчинський, Б. В. Щур, М. П. Яблоков та інших.

**Формування цілей.** Метою статті є науковий результат у вигляді визначення місця й ролі протидії кримінальному переслідуванню в структурі злочинного механізму. Відповідно до поставленої мети завданнями стануть: 1) дослідження структури та складу злочинного механізму; 2) установлення співвідношення протидії кримінальному переслідуванню та злочинного механізму; 3) з'ясування ролі протидії кримінальному переслідуванню в структурі злочинного механізму.

**Виклад основного матеріалу.** Той факт, що протидія кримінальному переслідуванню існує, не викликає сумнівів в переважній більшості працівників поліції, прокуратури, суду та адвокатів. Вона зумовлена та формується під впливом низки об'єктивних та суб'єктивних факторів, проте для ефективного її попередження та подолання потрібно, перш за все, розуміти її місце та роль у структурі злочинного механізму.

Як відомо, однією з проблем криміналістичної теорії є дослідження закономірностей механізму злочинної діяльності загалом та злочину, як її основного елементу, зокрема. Останній, на думку Р. С. Белкіна, включає в себе закономірності підготовки, безпосереднього вчинення та приховування злочину [1, с. 59]. Аналогічну позицію займав і Г. Г. Зуйков [2].

О. В. Александренко [3], Р. С. Белкін [1], М. Г. Бушинська [4], Г. Г. Зуйков [2], В. М. Карагодін [5], О. Ф. Лубін [6] та інші дослідники, розглядаючи злочинність та протидію кримінальному переслідуванню, виходять з їх розуміння як певної діяльності. На протигвагу зазначеним позиціям, пропонуємо розглядати названі явища у вигляді відносин між суб'єктами (злочинці, інші заінтересовані особи) та об'єктами (слідчий, прокурор, суддя, потерпілий, свідки).

Теорія «діяльності» щодо розуміння протидії кримінальному переслідуванню вважається нами вужчою, у порівнянні з теорією «відносин», у зв'язку з чим не надає можливості розробити ефективні заходи її

подолання. На підтвердження своїх думок наведемо декілька позицій. Так, розуміння протидії як діяльності:

- по-перше, нівелює правову природу (де-юре) протидії кримінальному переслідуванню, зводячи її тільки до діяльності (де-факто). Таким чином, розглядається лише діяльність (фактичний зміст), залишаючи поза увагою права й обов'язки суб'єктів та об'єктів (юридичний зміст) відносин;

- по-друге, діяльністю називають односторонню активність суб'єкта протидії, спрямовану на об'єкт; відносини ж охоплюють будь-який одно-, дво- та багатосторонній взаємовплив суб'єктів та об'єктів один на одного;

- по-третє, діяльність визначає конкретну обрану суб'єктом поведінку щодо вчинення кримінального правопорушення чи протидії кримінальному переслідуванню; відносини ж (як сукупність юридичного та фактичного змісту) передбачають усі можливі варіанти розвитку подій та поведінки суб'єктів і об'єктів, їх відповідність законодавству тощо.

Виходячи з викладеного, вважаємо, що для досягнення суворой загальності та аподиктичної достовірності щодо сутності протидії кримінальному переслідуванню та її взаємозв'язку з механізмом злочину, доцільно розглядати ці явища через призму відносин, які їх наповнюють.

Таким чином, структура механізму злочину являє собою послідовний лінійний процес виникнення, зміни й розвитку відносин (малюнок 1):



Малюнок 1

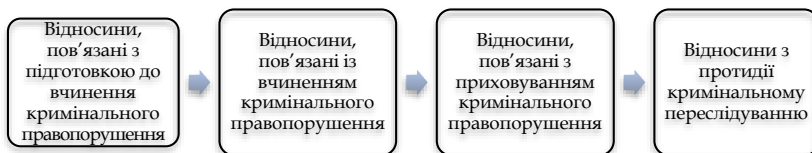
В. І. Куликов, досліджуючи діяльність злочинних груп, указував, що активна протидія слідству виявляється в різноманітних прийомах і методах зацікавленого втручання в хід слідства ... після виявлення правоохоронними органами окремого епізоду або ланки ОЗГ у процесі оперативно-розшукових заходів чи досудового слідства, що почалося [7, с. 69].

М. Г. Бушинська у дисертаційному дослідженні вказує, що кримінальна протидія починається на стадії порушення кримінальної справи або під час досудового розслідування [4, с. 21-22].

Більш узагальнено вказана позиція висловлювалася в працях М. В. Карагодіна, який зазначав, що протидія спрямована на перешкоджання виконанню завдань попереднього розслідування та встановлення об'єктивної істини по кримінальній справі [5, с. 18].

Проаналізувавши наведені погляди можна дійти висновку, що відносини протидії між злочинцями та іншими зацікавленими особами, з

однієї сторони (суб'єкти), та правоохоронними органами, з іншої сторони (об'єкти), мають місце після вчинення кримінального правопорушення. Таким чином, злочинний механізм повинен бути доповнений ще одним елементом – «відносини з протидії кримінальному переслідуванню» і мати такий вигляд (малюнок 2):



Малюнок 2

У попередньому нашому дослідженні [8, с. 70], при розгляді процесуального та непроцесуального видів відносин з протидії, доведено, що одним з підвидів останнього є – *знищення, приховування* або зміна матеріальних слідів, засобів і знарядь злочину, предметів, отриманих злочинним шляхом, які вчиняються стороною захисту.

Указані дії починаються з моменту вчинення кримінального правопорушення й можуть тривати:

- до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- після початку кримінального провадження і, навіть, вручення підозри.

Період існування інших підвидів протидії, наприклад, *фізичний, психологічний та фінансовий вплив на інших учасників кримінального процесу*, буде аналогічним. Таким чином, часові межі можливого існування відносин з приховування кримінального правопорушення збігаються з деякими підвидами відносин з протидії кримінальному переслідуванню, що є їх спільною рисою.

Проте для чистоти наукового пізнання, потрібно вказати, що час існування окремих підвидів протидії має жорсткі обмеження:

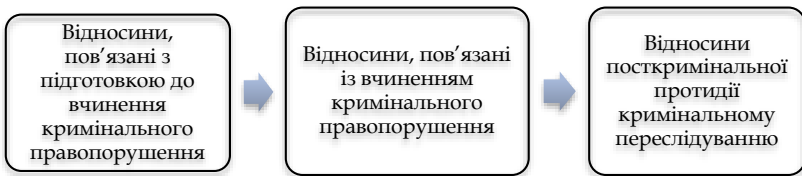
- одні притаманні тільки стадії досудового розслідування та судового розгляду, наприклад, *відмова або надання завідомо неправдивих повідомлень або доказів злочинцями та іншими учасниками кримінального процесу*;
- інші, навпаки, можуть існувати тільки до початку кримінального провадження (на їх визначенні зупинимось пізніше).

Іншою відмінністю відносин з приховування кримінального правопорушення від протидії кримінальному переслідуванню є коло суб'єктів. Так, суб'єктами приховування зазвичай стають особи, які вчинили кримінальне правопорушення; тоді ж як до кола суб'єктів протидії, окрім них, також входять й інші особи, які не зацікавлені в здійсненні ефективного досудового розслідування.

Проаналізувавши спільні та відмінні риси, можна дійти висновку, що відносини з протидії кримінальному переслідуванню за своєю сутністю є

пиршими за відносини приховування кримінального правопорушення та включають останні.

У зв'язку з викладеним, такий елемент як «відносини, пов'язані з приховуванням кримінального правопорушення», доцільно об'єднати з «відносинами з протидії кримінальному переслідуванню» шляхом повного поглинання останнім. У результаті вказаних дій злочинний механізм знову складатиметься з трьох частин (малюнок 3), але за сутністю вже буде відрізнятися від запропонованого Р. С. Белкіним наявністю відносин з протидії, яка має місце після вчинення кримінального правопорушення – «відносини з посткримінальної протидії кримінальному переслідуванню».



Малюнок 3

Відносини, пов'язані з підготовкою до вчинення злочину, також потребують окремого розгляду на предмет співвідношення з протидією кримінальному переслідуванню. У зв'язку з цим, варто навести позицію С. Ю. Журавльова та О. Ф. Лубіна щодо мети протидії. Остання, на думку вчених, полягає в перешкодженні залученню слідів злочину до сфери кримінального судочинства та дальшого їх використання як судових доказів [6, с. 345].

С. М. Зав'ялов указує, що способи готування до вчинення злочину нерідко поєднуються зі способами його приховання: розробка й засвоєння легенди прикриття; виготовлення й придбання відповідних документів; швидкий збут викраденого; відпрацювання лінії поведінки співучасників під час слідства у випадку затримання або допитів у зв'язку з підозрою чи обвинуваченням у вчиненні злочину [9, с. 10-11].

Загалом підтримуючи ідею, висловлену С. М. Зав'яловим щодо можливого поєднання підготовки та приховування кримінального правопорушення, вважаємо, що наведені приклади не дозволяють однозначно це стверджувати. Оскільки, наприклад, розробка й засвоєння легенди прикриття, а так само й підготовка місць для переховування чи переробки викраденого не являють собою приховування (частину протидії), а лише полегшують його.

На наш погляд, більш точно зазначені роздуми підтверджує приклад, коли підготовчі дії, спрямовані на виведення з ладу освітлювальних приладів чи камер відеоспостереження в місці запланованого кримінального правопорушення. За таких умов реалізуються як завдання підготовки, тобто полегшення вчинення кримінального правопорушення, так і подальшого приховування, тобто знищення можливих слідів протиправної поведінки.

Викладене ілюструє можливість поєднання підготовки та приховування як виду відносин непроцесуальної протидії кримінальному переслідуванню. Проте, як нами було вказано раніше, можливі й інші види протидії, які передують учиненню кримінального правопорушення, зокрема, *втручання в процесуальну діяльність правоохоронних органів, прокуратури, суду*.

Указаний вид процесуальної протидії, безумовно, пов'язаний з корупцією або іншою особою зацікавленістю окремих посадових осіб правоохоронних органів. Прикладом такої протидії є формальне заведення оперативно-розшукової справи, без проведення комплексу необхідних заходів стосовно особи (групи осіб), яка планує вчинення кримінальних правопорушень. Відповідно до ч. 3 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [10] указані дії унеможливають проведення оперативно-розшукових заходів щодо цих злочинців іншими співробітниками, що в результаті об'єктивно зменшить шанси на їх документування та викриття.

Таким чином, протидія кримінальному переслідуванню в окремих випадках може поєднуватися з підготовкою до вчинення злочину, а іноді й передувати їй (докримінальна протидія). Тож слушною є думка О. В. Александренко, що завчасне приготування до здійснення протидії якраз і направлено на те, щоб зробити її ефективною. Про протидію, на переконання автора, слід говорити стосовно всього, що має на меті перешкодити здійсненню правосуддя [3, с. 26].

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що для формування остаточного вигляду й складу злочинного механізму, який відповідатиме реаліям сьогодення, останній необхідно доповнити елементом, який передуватиме відносинам з підготовки, а саме – «відносини докримінальної протидії кримінальному переслідуванню» (малюнок 4).



Малюнок 4

Беручи до уваги тезу про спрямованість протидії кримінальному переслідуванню на вирішення або нейтралізацію кримінального конфлікту, тобто взаємовпливу суб'єктів кримінального провадження ... у зв'язку з учиненням кримінального правопорушення [11, с. 195], можна зробити висновок про залежність її виникнення й існування тільки від наявності факту вчинення кримінального правопорушення.

Таким чином, відносини з протидії кримінальному переслідуванню (докримінальної та посткримінальної) відіграють другорядну роль у порівнянні з відносинами, пов'язаними з підготовкою та безпосереднім

учинення кримінального правопорушення, які є основними в структурі злочинного механізму. Ураховуючи викладене, логічно припустити, що навіть узагалі «утративши» докримінальну та посткримінальну протидію кримінальному переслідуванню, злочинний механізм буде «працювати» за призначенням, хоча й буде більш «уразливий» до дій по документуванню та притягненню до відповідальності.

У зв'язку з цим, за умови наявності всіх чотирьох елементів будемо вважати злочинний механізм повноструктурним, за відсутності хоча б одного – неповноструктурним.

**Висновки.** Підсумовуючи викладене, зазначимо:

1) Злочинний механізм структурно являє собою послідовний лінійний процес виникнення, зміни й розвитку відносин:

- докримінальної протидії кримінальному переслідуванню;

- пов'язаних з підготовкою до вчинення кримінального правопорушення;

- пов'язаних з учиненням кримінального правопорушення;

- посткримінальної протидії кримінальному переслідуванню.

За такого складу злочинний механізм вважається повноструктурним, при відсутності будь-якого елемента – неповноструктурним.

2) Злочинний механізм та протидія кримінальному переслідуванню співвідносяться як ціле та частина. Виникнення та існування докримінальної та посткримінальної протидії кримінальному переслідуванню (другорядної частини злочинного механізму) безпосередньо залежить від підготовки та вчинення кримінального правопорушення (основної частини злочинного механізму) – кримінальне правопорушення може бути вчинене й задокументоване за відсутності відносин з протидією; протидія ж без кримінального правопорушення неможлива та позбавлена сенсу.

3) Роль протидії кримінальному переслідуванню (другорядної частини) у структурі злочинного механізму полягає у створенні різноманітних перешкод та бар'єрів кримінальному переслідуванню для захисту підготовки та вчинення кримінального правопорушення (основної частини) від викриття.

Перспективи подальших наукових розробок нами вбачаються у проведенні наукових досліджень мотивів, що спонукають суб'єктів протидіяти кримінальному переслідуванню.

#### **Використані джерела:**

1. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Общие и частные теории. – М., 1987., – 272с.

2. Зуйков Г.Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступлений //Криминалистика. Т.1. /Под ред. Р.С.Белкина и И.М.Лузгина. – М.: РИО Академии МВД СССР, 1978. – С. 60.

3. Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Олена Віталіївна Александренко. – К. 2004. – 253 с.

4. Бушинская М. Г. Криминальное противодействие и пути его преодоления при расследовании мошенничества // дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Марина Геннадьевна Бушинская. – М. 2006. – 211 с.

5. Карагодин В. Н. Преодоление противодействия предварительному расследованию / В. Н. Карагодин. – Свердловск, 1992. – С. 18.

6. Журавлев С. Ю., Лубин А. Ф. Нейтрализация противодействия расследованию // Криминалистика: Расследование преступлений в сфере экономики: Учебник / Под ред. В. А. Грабовского, А. Ф. Лубина. – Ниж. Новгород: Нижегород. ВШ МВД России, 1995. – С. 345.

7. Куликов В. И. Основы криминалистической теории организованной преступной деятельности. – Ульяновск: Филиал МГУ, 1994., – с. 69.

8. Патрелюк Д. Структурні елементи діяльності щодо протидії кримінальному переслідуванню / Д. Патрелюк // Вісник Прокуратури. – 2015. – № 12(174). – С. 64-71.

9. Зав'ялов С.М. Спосіб учинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання в боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Сергій Михайлович Зав'ялов. – К. 2005. – 21 с.

10. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua);

11. Патрелюк Д. Мета й завдання протидії кримінальному переслідуванню // Підприємництво, господарство й право. – 2016. – № 8. – С. 191-196.

*Стаття надійшла до редколегії 15.05.2017*

#### **Патрелюк Д. А. Противодействие уголовному преследованию в структуре преступного механизма**

Статья посвящена исследованию места и роли противодействия уголовному преследованию в структуре преступного механизма. Обоснована целесообразность рассмотрения названных явлений через призму наполняющих их отношений. Доказано, что преступный механизм состоит из основной (отношения по подготовке и совершению уголовного правонарушения) и дополнительной (отношения доуголового и постуголового противодействия) частей. Последняя служит для создания препятствий и барьеров уголовному преследованию с целью защиты основной части от изобличения.

Ключевые слова: *противодействие уголовному преследованию, преступный механизм, доуголовное противодействие, постуголовное противодействие, отношения противодействия уголовному преследованию.*

#### **Patreljuk D. Counteraction to Criminal Prosecution in Criminal Mechanism Structure**

The article investigates the role of counter space and prosecution in criminal structure mechanism. Anti prosecuted as criminal mechanism generally considered not as the author of activities of crime and through the prism of relations between subjects (criminals and other stakeholders) and objects (the investigator, prosecutor, victim, etc.). The above position is justified by the author as more appropriate for understanding the nature of the aforementioned processes and development on the



basis of effective measures to overcome the resistance. In support of its position the author states that "active approach" undermines legal nature (de jure) counter prosecution, reducing it exclusively to the activities of (de facto); odnostronniy only examines the impact of the subject to the object relations; only determines the specific behavior on the chosen subject of a criminal offense or combating criminal prosecution; the relationship is (as a set of legal and factual content) provide all possible scenarios and behavior of objects and their compliance with legislation and so on.

The analysis dokrynalnyh sources and examples from the practice of law enforcement agencies proved that the criminal structural mechanism is a linear sequential process of changes and development of relations:

- tocriminal combating criminal prosecution;
- related to preparations for a criminal offense;
- related criminal offense;
- postcriminal combating criminal prosecution.

In this part of the criminal is considered full-structural mechanism.

The author concludes that the criminal mechanism and combating criminal prosecution related as a whole and the part. The emergence and existence tocriminal and postcriminal combating criminal prosecution (criminal of secondary mechanism) depends on the preparation and commission of a criminal offense (the main part of the criminal mechanism) - criminal offense may be committed in the absence of documented anti relations; resistance is not a criminal offense impossible and meaningless.

Key words: *counteraction to criminal prosecution; criminal mechanism; precriminal counteraction; post-head countermeasures; the relationship of counteraction to criminal prosecution.*

УДК 343.13 (477)

Г. В. Рось

### **ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДАВНОСТІ**

Проаналізовано порядок звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства України та раніше чинного. Прیدілено увагу трансформуванню поняття давності притягнення до кримінальної відповідальності в поняття звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строку давності. Зауважується на відсутності в чинному кримінальному процесуальному законодавстві визначення поняття «ухилення від слідства або суду» та доцільності надання роз'яснення з цього питання Пленумом Верховного Суду України. Висловлено пропозиції щодо вдосконалення положень чинного Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: *звільнення від кримінальної відповідальності, закінчення строків давності, ухилення від слідства або суду, закриття кримінального провадження, кримінальне правопорушення, кримінальне процесуальне законодавство.*

**Постановка проблеми.** Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) 2012 р. визначає новий, порівняно з попереднім